

Ηθική κρίση και ανάγκη για ηθική αγωγή Crisis of morality and need for moral education

Bisera Jevtic, Associate Professor, Department of Pedagogy, Faculty of Philosophy, Nis,
bisera.jevtic@filfak.ni.ac.rs

Stosic Randjel, Deacon and Professor in the Ecclesiastic High School, Nis,
s_arandjel@hotmail.com

Abstract: Boundary second and third millennium 20 and 21 century inevitably raises questions about the future of mankind and we in him. Child in peace and in war child, child sieve and child is hungry, the child with the parents and children without parents, child refugees and child in their home, the children of hell and the kids calm, and so on. Negative image of the society becomes more evident when one idea that we live in a world with a flood of contradictory news, presentation indistinguishable boundaries between good and evil, fantasy and reality, and authenticity counterfeit, leading the child to confusion. Under this condition the child feels like being in an exhausted body and opponent with necrotic will to wake his creative ego. His life becomes impersonal and anonymous. Ethical education with a culture of a warm, comfortable, encouraging emotional atmosphere positively affects the student. Ethical education helps the student to deal with not only a trouble learning, but also a variety of personal and social problems, solidarity, respect for others, etc.

Περίληψη: Σήμερα, κατά τον 21^ο αιώνα, περισσότερο ίσως και από την εποχή του 20^ο αιώνα, ένα από τα πιο επείγοντα θέματα των έντονων παιδαγωγικών συζητήσεων, είναι ο τύπος του ανθρώπου που καλούμαστε να μορφώσουμε. Το να μιλάμε και να γράφουμε για το παιδί με την πρώτη ματιά, είναι εύκολο ακόμη και ευχάριστο. Όμως, αποτελεί πολύ δύσκολο φιλοσοφικό, παιδαγωγικό και πολιτισμικό έργο. Το παιδί του πολέμου, το παιδί της ειρήνης, το παιδί που πεινάει, το παιδί με τους γονείς και τα παιδιά χωρίς γονείς, τα παιδιά-πρόσφυγες και τα παιδιά στο σπίτι τους, τα παιδιά της κόλασης και τα παιδιά ήρεμα, και ούτω καθεξής. Η αρνητική εικόνα της κοινωνίας γίνεται περισσότερο εμφανής, εάν λάβει κανείς απόψη πως ζούμε σε ένα κόσμο με πλημμυρίδα αντιφατικών ειδήσεων, παρουσίαση δυσδιάκριτων ορίων μεταξύ καλού και κακού, πραγματικού και φανταστικού, αυθεντικού και κίβδηλου, που οδηγούν το παιδί στην σύγχυση. Κάτω από αυτή την κατάσταση το παιδί νιώθει σαν να βρίσκεται σε ένα εξουθενωμένο και απονεκρωμένο οργανισμό με νεκρωμένη βούληση, με σβήσημο του δημιουργικού του Εγώ. Η ζωή του γίνεται απρόσωπη και ανώνυμη. Η ηθική αγωγή με μια καλλιέργεια μιας ζεστής, άνετης, ενθαρρυντικής, συναισθηματικής ατμόσφαιρας επιδρά θετικά στο μαθητή. Η ηθική αγωγή βοηθά το μαθητή να αντιμετωπίσει όχι μόνο το πρόβλημα μάθησης, αλλά και ποικίλα προσωπικά και κοινωνικά προβλήματα, ετίμηση του άλλου, αλληλεγγύη, σεβασμό του άλλου, κτλ.

Λέξεις κλειδιά: Ηθική, Ηθική αγωγή, ηθικές αξίες.

Εισαγωγή

Κάθε εποχή έχει τα «φαντάσματα» της και τους «εφιάλτες» της, ενώ οι σύγχρονοι Μοντέρνοι Καιροί γεννούν μια καινούργια κοινωνία ιδιότυπων και απειλητικών μηχανισμών. Στην κοινωνία αυτή γεννιόμαστε και ζούμε χωρίς συχνότατα να γνωρίζουμε το γιατί. Το θεμελιώδες πρόβλημα είναι να δώσουμε ένα νόημα στη συγκεκριμένη κοινωνία, ένα νόημα που γεννιέται εκτός των άλλων και μέσα από τη δημιουργικότητα του μαθητή στο σχολείο. Μέσα σε συνθήκες συνεχούς αλλαγής, μέσα στο ραγδαία αναπτυσσόμενο κόσμο, που μας περιβάλλει, και του μετασχηματισμού σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, συνεπάγεται και η ηθική συνιστώσα, μέσα από το σύστημα αξιών του πολιτισμού. Η πολυπλοκότητα και η καταλληλότητα της κοινωνικής συνείδησης και του ηθικού φαινομένου απαιτούν μια διεπιστημονική ερευνητική προσέγγιση και το σχεδιασμό ηθικών ανθρώπινων αναγκών, στην υπαρκτή κοινωνία. Ο πολιτισμός του καλού και ο πολιτισμός του κακού, μόνο σε ηθικό καλούπι, παρουσιάζουν τα βασικά χαρακτηριστικά, τις ανθρώπινες αξίες και τα ηθικά παραδείγματα. Η ιστορία της ανθρωπότητας είναι ένα πλούσιο θησαυροφυλάκιο, μια ηθική κληρονομιά των καθολικών αξιών, ειδικά σε μια περίοδο οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και άλλων αντιθέσεων και αντιπαραθέσεων. Η Παιδαγωγική, ως πανόραμα της εποχής μας, μέσα από το φακό των ηθικών αρχών, μας φέρνει αντιμέτωπους με πολλά αναπάντητα ερωτήματα, αναπάντητες υπαρξιακές αμφιβολίες και φρικτά κοινωνικά φαινόμενα, εικόνες του κακού, έλλειψη της ηθικής λογικής και εγκλήματα, ως μια σταθερή πραγματικότητα. Η κατάρρευση των σχετικών κοινωνικών συστημάτων, στην ατμόσφαιρα της σημερινής κοινωνίας, στο σύγχρονο κόσμο, άμεσα και έμμεσα, παράγει μια ηθική κρίση και μια διάβρωση των ηθικών αρχών, οι συνέπειες των οποίων είναι καταστροφικές για την ανάπτυξη της νέας γενιάς και για το μέλλον της κοινωνίας. Η ηθική κρίση και τα προβλήματα της ηθικής εκπαίδευσης θα πρέπει να θεωρούνται, ανάλογα με τη γενική κρίση ολόκληρου του κοινωνικοοικονομικού συστήματος. Υπό αυτές τις συνθήκες, υπάρχουν άνθρωποι που ξέρουν τι είναι σωστό και δίκαιο, έχουν επίγνωση του τι πιστεύουν, αλλά δεν είναι σε θέση ή δεν μπορούν, για διάφορους λόγους, να δρουν ηθικά. Υπάρχουν, όμως, και άνθρωποι που έχουν ηθικά προβλήματα και ανησυχίες, αλλά δεν ξέρουν τι είναι το σωστό και πώς να ενεργούν. «Ηθική κρίση» είναι, στην πραγματικότητα, η κατάσταση της κοινωνίας, κατά την οποία ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων, από έναν ή άλλο λόγο, χάνει την αίσθηση του τι είναι το δίκαιο και του τι είναι το άδικο, και χάνει την αίσθηση να ενεργεί με το σωστό τρόπο. Δηλαδή, «όταν οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν ποιες αξίες και αρχές πρέπει να τηρούν, και όταν δεν είναι σίγουροι πώς να εφαρμόσουν τις δικές τους ηθικές αξίες και ηθικές αρχές, στην καθημερινή τους ζωή και σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, τότε αντιμετωπίζουμε την ηθική κρίση» (Đorđević, 1995, σ. 161). Στο μεταβατικό στάδιο του σοσιαλισμού, στη δημοκρατία, η ηθική αγωγή είναι ουσιαστικό εκπαιδευτικό πρόβλημα. Δεδομένου ότι έχει βασικό ρόλο, η ηθική αγωγή πρέπει να προσαρμοστεί στις νέες κοινωνικές ανάγκες και απαιτήσεις και να καθορίσει και να προσδιορίσει τις επιχειρησιακές προτεραιότητες και τις στρατηγικές της. Υπό τις παρούσες συνθήκες, η αγωγή βρίσκεται σε αποκλεισμό (μέσα στην κρίση) και δεν

είναι σε θέση να ξεπεράσει την αδυναμία και την καθυστέρηση του κοινωνικού γίνεσθαι. Στην ουσία, το πρόβλημα της αγωγής δεν είναι τόσο στην ύπαρξη πολλών δυσλειτουργιών, αλλά στην ανικανότητα αλλαγής και ανεξαρτησίας της αγωγής από τα κοινωνικά προβλήματα. Πρώτα απ' όλα, στο εκπαιδευτικό σύστημα, δεν έγιναν σημαντικές και ουσιαστικές αλλαγές. Αν υπήρχαν κάποιες επιβαλλόμενες, «από πάνω», μικρές αλλαγές, αυτές σημειώθηκαν στην εφαρμογή της νέας νομοθεσίας και των κανονιστικών πράξεων και στην αλλαγή αναλυτικών προγραμμάτων, μεθόδων διδασκαλίας, τεχνικών και διαδικασιών της αξιολόγησης. Αποφεύγοντας τα θεμελιώδη, δηλαδή τις διαρθρωτικές αλλαγές, δεν υπήρχε μια συνεκτική μεταρρύθμιση, στον τομέα της εκπαίδευσης. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργήθηκαν απροσδιόριστες έννοιες της μεταρρύθμισης, σε αυτόν τον ιδιαίτερο και ευαίσθητο τομέα (Đorđević, 1995, σ. 161). Οι ηθικές πτυχές της αγωγής είναι βασικό θέμα στη μελέτη του Babic (1998) "*Moral i naše vreme*", «Η ηθική και ο καιρός μας». Εξετάζοντας τους παιδαγωγικούς στόχους, ο συγγραφέας τονίζει το σημαντικό ρόλο της αγωγής στη μετάδοση, απόκτηση και δυνατότητα εφαρμογής της καθολικής και παγκόσμιας γνώσης. Αυτή η διάσταση της αγωγής «προϋποθέτει ανθρώπινη και ηθική ακεραιότητα, η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί, με την οποιαδήποτε γνώση ενός συγκεκριμένου διδακτικού ή άλλου εκπαιδευτικού περιεχομένου, αλλά μόνο με την ενεργητική γνώση, δηλαδή την ικανότητα του ανθρώπου να σκέφτεται, πρωτίστως, για τον ηθικό του εαυτό». Η αγωγή της κοινωνικής ένταξης δεν μπορεί να οικοδομηθεί στον κομορμισμό και γι' αυτό, είναι απαραίτητο «ο στόχος της αγωγής να συμπεριλαμβάνει την επίτευξη προσωπικής αυτονομίας», δηλαδή να καταπολεμήσει την παθητική αποδοχή γνώσης, η οποία πρέπει να είναι πάντα ανοικτή και κατανοητή. Είναι απαραίτητο να έχουμε, κατά νου, τις αρνητικές πτυχές της «παιδαγωγικής χειραγώγησης», οι οποίες μπορούν να μετατραπούν σε παιδαγωγική βία και αυθαιρεσία, γιατί «η παιδαγωγική χειραγώγηση μπορεί, εύκολα, να γίνει ένας παράγοντας υποδούλωσης, απενεργοποίησης και δογματισμού των ανθρώπων». Η αγωγή δεν σημαίνει εύκολος έλεγχος των ανθρώπων, αλλά οι ίδιοι άνθρωποι να γίνουν πλήρη και άξια μέλη της κοινωνίας. Η παρούσα γενική κρίση έχει επηρεάσει όλες τις πτυχές της κοινωνίας. Η υλοποίηση των ηθικών κανόνων και η αναίρεση των υψηλότερων ανθρώπινων αξιών επηρέασαν την ηθική κρίση και την ανάπτυξη της ηθικής ευαισθητοποίησης. Η σημερινή κοινωνία ανοίγει έναν ευρύ χώρο για τη διάβρωση της ηθικής, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο, και τη διάβρωση οικογενειακών σχέσεων και κοινωνικής φροντίδας. Έτσι, η ηθική αγωγή, σήμερα, μπορεί να επιτευχθεί κάτω από δύσκολες συνθήκες και με μεγάλη προσπάθεια των εκπαιδευτικών, οι οποίοι πρέπει να εξηγήσουν στα παιδιά την «ανήθικη πράξη» ως το παραμορφωμένο προφίλ της ανθρώπινης προσωπικότητας.

1. Η έννοια και ο σκοπός της ηθικής αγωγής

Οι διαταραχές του παγκόσμιου χαρακτήρα στο οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα, η παραμόρφωση της λειτουργίας των κοινωνικών θεσμών, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στη λειτουργία αμφίβολων αξιών και κεφαλαιαγορών, και η κοινωνική ανισότητα δημιουργούν χώρο για ηθικό χάος. Επομένως, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι οικογένειες, όλο και πιο δύσκολα, αξιοποιούν το μορφωτικό τους ρόλο, στον τομέα της ηθικής. Σε μια τέτοια κοινωνία, κυριαρχούν τα κίνητρα ανήθικης συμπεριφοράς, ο μισανθρωπισμός και ο βανδαλισμός. Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για αλλαγή και βελτίωση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος και η έξοδος από την κοινωνική και ηθική κρίση, κατά τη γνώμη μας πρέπει να συνίστανται και να υφίστανται, σε σχέση με τις

κατάλληλες κοινωνικές αλλαγές. Είναι αναγκαία η αναθεώρηση των στόχων της εκπαίδευσης και η επιλογή των κατάλληλων συστημάτων αξιών για μια επιθυμητή, ηθική και κοινωνική δράση.

Η ηθική αγωγή, με κοινά αποδεκτές ανθρώπινες αξίες, για διάφορους και σημαντικούς λόγους, εξακολουθεί να είναι μια επείγουσα ανάγκη της σημερινής κοινωνίας. Ένας από αυτούς τους λόγους είναι το γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν είναι τέλειο ον, αν και δεν συμφωνούν όλοι οι ερευνητές, με αυτήν την άποψη (Cenić, Petrović, 2005, σ. 134). Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Ρουσσώ (1953) και τους άλλους υποστηρικτές της ανθρωπιστικής ψυχολογίας, ειδικά τον Rogers (1985), κάθε άνθρωπος, από τη φύση του, είναι καλός και αντιπροσωπεύει ένα τέλειο ον, εάν δεν παρεμποδίζεται στη φυσική και αυθόρμητη ανάπτυξή του.

Ιδιαίτερα, οι νέοι χρειάζονται υποστήριξη στην ηθική τους ανάπτυξη. Η βοήθεια αυτού του είδους είναι δυνατή, ιδίως με τη μορφή της παροχής, στους μαθητές, της γνώσης των ηθικών αξιών. Παρά το γεγονός ότι η εξοικείωση των ηθικών αξιών δεν αρκεί, ώστε οι ίδιοι οι μαθητές να συμπεριφέρονται ηθικά, οι υιοθετημένες ηθικές αξίες μπορούν να έχουν μια λειτουργική διάκριση του καλού και του κακού, όπως και να δίνουν λύσεις στα σημαντικά ηθικά διλήμματα της καθημερινότητας. Πράγματι, «η ηθική αγωγή, αν δεν καλεί το μαθητή να χρησιμοποιήσει την ίδια υπάρχουσα ηθική γνώση και αν η γνώση αντιμετωπίζεται ως μια παθητική στάση μίμησης, τότε ο μαθητής παραμένει αβοήθητος, απροστάτευτος και ηθικά αναλφάβητος» (Kicinski, 1993, σ. 126).

Η ηθική αγωγή δεν περιορίζεται, αποκλειστικά και μόνο, στην παροχή ηθικών αξιών. «Ως προϋπόθεση της ηθικής συμπεριφοράς και ως μία πολύπλοκη διαδικασία, απαιτεί από τους μαθητές να αναπτύξουν την ευαισθησία ηθικών αξιών, και πάνω απ' όλα, την εφαρμογή της ηθικής συμπεριφοράς τους, στην καθημερινή ζωή» (Strozewski, 1992, σ. 41). Με άλλα λόγια, η ηθική αγωγή είναι απαραίτητη, ανεξάρτητα από την πηγή και την έμπνευσή της, είτε στο χριστιανισμό, είτε στον ανθρωπισμό, είτε στην Αναγέννηση. Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας προάγει ένα είδος τεχνοκρατικού πολιτισμού που νεκρώνει τον άνθρωπο. Τα τελευταία χρόνια, η πρόοδος των μαθητών αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο. Πολλά επιτεύγματα, που, πριν λίγα χρόνια, βρισκόταν στη σφαίρα του ονείρου και της επιστημονικής φαντασίας, πραγματοποιούνται. Μαζί, όμως, με την ευημερία και τις ανέσεις που προσφέρει η σημερινή κοινωνία, συνυπάρχουν κίνδυνοι και απειλές για την ίδια την ύπαρξη του μαθητή και την υγεία του, τόσο τη σωματική, όσο και την πνευματική. Ο σημερινός μαθητής, στην προσπάθειά του να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας, οδηγείται στην εξειδίκευση, στον εξορθολογισμό και στην πνευματική μονομέρεια. Η κατάληξη όλων αυτών είναι η αλλοτρίωση του ανθρώπινου προσώπου, ενώ, καθημερινά, γινόμαστε μάρτυρες, στην κοινωνία μας, μιας αρνητικής συμπεριφοράς, η οποία παίρνει διαστάσεις χιονοστιβάδας, σε ολοένα και μικρότερες ηλικίες.

2. Η ανάγκη για ηθική ανάκαμψη

Ο νέος ανθρωπισμός σημαίνει αύξηση της γνώσης της ηθικής αξίας, ως προϋπόθεση, για να ξεπεραστεί η απελπισία του ανθρώπου, ως μαθητή, και επομένως, να συντελεστεί η επιστροφή του αποξενωμένου μαθητή, ως ανθρώπου, στο πραγματικό του γίνεσθαι.

Στην εποχή της μεγάλης προπαγάνδας της ελευθερίας, όμως, ο άνθρωπος είναι ανελεύθερος. «Η ελευθερία, ως ηθική και ανθρώπινη αξία, είναι βασικός άξονας της σχολικής αγωγής.

Πρόκειται για μια ελεύθερη ζωή, δημιουργικότητας και δεσμών επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών» (Βrkić, 1982, σ. 48).

Οι ερευνητές αναλύουν τη διαδικασία εφαρμογής της ηθικής αγωγής, στη σχολική πράξη, συνήθως, ως εξής: «Οι ηθικές αξίες, που είναι απαραίτητες για την ηθική διαπαιδαγώγηση των μαθητών και τη στάση των δασκάλων, σχετικά με το περιεχόμενο της ηθικής αγωγής, η επιρροή του εκπαιδευτικού/μορφωτικού συστήματος του σχολείου, στην ηθική αγωγή των μαθητών, η επιρροή των δασκάλων στην ηθική αγωγή των μαθητών και η επιρροή του σχολικού κοινωνικού κλίματος στην ηθική ανάπτυξη των μαθητών, δημιουργούν το ηθικό προφίλ των παιδιών. Όπως φαίνεται, πολλά σημαντικά ζητήματα ηθικής αγωγής, στα σχολεία, δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο της εμπειρικής έρευνας (Keller, Reuss, 1986). Από τα προαναφερόμενα, συμπεραίνουμε ότι η ηθική αγωγή δεν είναι στο απαιτούμενο θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο. Επομένως, η βελτίωση της ηθικής αγωγής των μαθητών δεν είναι δυνατή χωρίς «συστηματική ανάπτυξη της ηθικής θεωρίας, κριτική μελέτη σχολικών πράξεων, εισαγωγή κατάλληλου περιεχομένου και νέων μορφών διδασκαλίας, όπως η ευέλικτη ζώνη, παραγωγικές μεθόδους διδασκαλίας, δημιουργία καλύτερων συνθηκών για την κινητοποίηση των μαθητών και των εκπαιδευτικών, βελτίωση της τεχνολογικής βάσης του μορφωτικού έργου και σύγχρονες μεθόδους αξιολόγησης» (Žilinek, 1997, σ. 58). Η ηθική αγωγή δεν μπορεί να προβληθεί σε ένα νέο ποιοτικό επίπεδο του προγράμματος, μόνο με μοντελοποίηση της ανάπτυξης της προσωπικότητας και τη χρήση της σύγχρονης εκπαιδευτικής τεχνολογίας, αλλά είναι απαραίτητο να κάνει μια ριζική αλλαγή στους σκοπούς και τους στόχους διδασκαλίας.

Η ηθική αγωγή είναι ένα πολύ ευαίσθητο φαινόμενο, για να κριθεί, αξιόπιστα και με βάση τις υποκειμενικές πεποιθήσεις και τις επιφανειακές παρατηρήσεις. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τον Haydon, απαιτείται η διεπιστημονική και πολυεπιστημονική σκέψη και εμπειρική έρευνα. Μόνο τότε, θα είναι δυνατό να επιτευχθεί μια επιστημονική οργάνωση του εκπαιδευτικού έργου, που θα περιλαμβάνει μια επιστημονική θεμελίωση των στόχων και αρμοδιοτήτων της αγωγής (Haydon, 2010). Με βάση τα παραπάνω, το σχολείο ως οργανωμένη κοινωνία, καλείται να συμβάλει στη μόρφωση του ανεξάρτητου παιδιού και εφήβου, που να έχουν αναπτύξει το αίσθημα της ευθύνης. Το σχολείο, ειδικά υπό τις παρούσες κοινωνικές συνθήκες, αποτελούσε και αποτελεί μορφωτικό ίδρυμα, το οποίο θεωρείται απόρροια του πολιτισμού. Το σχολείο είναι μια απάντηση της κοινωνίας, στο γεγονός ότι, για την πλήρωση των κοινωνικών λειτουργιών, δεν πρέπει να αφήνονται οι απαραίτητες επιδόσεις της μάθησης στην τύχη, αλλά πρέπει να υπάρχει μια οργανωμένη προσπάθεια για στη νοητική και την ηθική ανάπτυξη του μαθητή» (Detert, Trevino, 2008, σ. 378). Η συμμετοχή του δασκάλου/εκπαιδευτικού στη ζωή του μαθητή δεν είναι αυτονόητη. Προϋποθέτει μια σταθερή ηθική υπόσταση και ένα ηθικό status του εκπαιδευτικού.

Η ηθική κρίση, ως ηθικό ανάστημα, δεν μπορεί να ξεπεραστεί, εφόσον «οι εκπαιδευτικοί δεν είναι ηθικά σταθεροί και εφόσον παραμένουν απόμακροι, ψυχροί, απομονωμένοι, δύσκολοι στις διαπροσωπικές σχέσεις και συναισθηματικά κενοί» (Đorđević, 1995, σ. 163). Απαιτείται μία συνολική ανθρώπινη προσπάθεια, προκειμένου να πραγματοποιήσουμε την ηθική ανασυγκρότηση και την ηθική διαπαιδαγώγηση του ατόμου και της κοινωνίας. Η έξοδος από την ηθική κρίση συνδέεται με την εισαγωγή των κατάλληλων κοινωνικών αλλαγών, του πλουραλισμού και του σεβασμού του άλλου.

Το καλό και το κακό κυριαρχούν στο πολιτισμό της ανθρωπότητας. Το καθήκον μας είναι να προσφέρουμε τη δική μας προσωπική μαρτυρία, στο χώρο της αξιολόγησης του καλού, μέσα στην κλίμακα των ηθικών αξιών, διότι το καλό είναι ήθος σχέσης, δύναμη ζωής, δείγμα απελευθέρωσης και όχι παντοδυναμία βούλησης, κομψασμού και εγωιστικής

αυτοπεποίθησης. Το κυρίαρχο στοιχείο αυτής της προσπάθειας είναι η ενεργοποίηση των ηθικών αξιών στον άνθρωπο, δηλαδή η εργασία, η αλήθεια, η καλοσύνη, η ελευθερία, η ειρήνη, η κοινωνική συμπαράσταση, η γνώση και η αξιοπρέπεια (Jevtić, 2012).

3. Ηθική διάσταση της αρμοδιότητας

Η ηθική αρμοδιότητα περιλαμβάνει τρία βασικά στοιχεία: την γνώση, δεξιότητες και τις προσωπικές δυνατότητες, τα στοιχεία, τα οποία κάνουν τη συνολική επάρκεια του ατόμου (Žižak, 1999). Κυριότερη ανάμεσα τους είναι η γνώση, μια γνώση πού, όσο βαθύτερη και εξατομικευμένη συμαίνει να είναι τόσο πίο αποτελεσματική μπορεί να καταστήσει την λειτουργία της ηθικής αγωγής. Πρόκειται για μια γνώση πού δεν είναι ούτε υποκειμενική ούτε αντικειμενική αλλά διαπροσωπική. Η ηθική στην ιδιαίτερη αυτή γνώση ελέγχεται με την ψυχική επέκταση του δασκάλου, κατά την οποία προσλαμβάνει το μαθητή με τα προβλήματα του. Οι δεξιότητες περιλαμβάνουν συγκεκριμένες γνωστικές, διαπροσωπικές, κοινωνικές, και κινητικές δυνατότητες που διαμορφώνουν το *ηθικό είναι*. Προσωπικές ικανότητες του ανθρώπου χαρακτηρίζονται από την μοναδικότητα του, την αυτογνωσία του, την ελευθερία εκλογής, την προσωπική ευθύνη, την επιδίωξη κοινού καλού και την αξιοπρέπεια.

Έτσι, ο άνθρωπος ως πρόσωπο διακρίνεται για την μοναδικότητα του, για την ευθύνη για τους άλλους και το γενικότερο περίβάλλον και πάνω από όλα για το αυτεξουσίο του. Βασική προϋπόθεση αποτελεί κατανόηση του ανθρώπινου πρόσωπου, στοιχείο που η αγωγή για να είναι πραγματική δεν μπορεί να το παραθεωρεί, να βρίσκεται έξω από αυτό και να μη θεωρεί απαραίτητη την γνώση του ανθρώπινου πρόσωπου. Ανάγκη όμως είναι όχι μόνο ο δάσκαλος να γνωρίζει τους μαθητές αλλά και οι μαθητές το δάσκαλο και τους συμμαθητές τους. Και είναι απαραίτητη μια τέτοια αλληλογνωριμία γιατί η ηθική σχέση δεν είναι μονόδρομη αλλά αμφίπλευρη και συνεπάγεται αλληλεπίδραση.

Ο άνθρωπος λειτουργεί ως πρόσωπο, όταν υπερβεί τον εαυτό του και δημιουργήσει άρρηκτη σχέση και αρμονική επικοινωνία με όλους και με όλα και ιδιαίτερα όταν αναπτύσει συναισθήματα σεβασμού και αποδοχή, ενσυναίσθησης, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και του αλτρουισμού. Να βιώσει ένα συμβάν όχι μόνο από τη δική του αλλά και από την πλευρά εκείνου με το οποίο συναντάται. Στο κάθε άνθρωπο υπάρχουν δυο πλευρές του *είναι*, οι οποίες δεν μπορούν να χωριστούν. Το ένα είναι δυνατό να ονομαστεί ατομικό *είναι* και περιλαμβάνει τις πνευματικές καταστάσεις της προσωπικής μας ζωής. Το άλλο είναι ένα σύστημα από ιδέες, συναισθήματα, συνήθειες, που χαρακτηρίζουν την ομάδα ή τις διάφορες ομάδες στις οποίες ανήκουμε, το κοινωνικό *είναι*. Στόχος της αγωγής είναι η διαμόρφωση ενός ηθικού *είναι*, μέσα στο οποίο ο άνθρωπος κληρονομεί εμπειρίες ολόκληρων αιώνων.

Η ηθική αγωγή δε στηρίζεται σε μια προοπτική μαθητικής μαιοδοξίας. Βασισμένη στη απόδοση στο μέγιστο βαθμό, προϋπόθει τις φυσικές και επίκτητες ικανότητες και δυνατότητες του κάθε μαθητή, τις οποίες και συνδέει με τη λαχτάρα για αλληλοβοήθεια, για ανάσταση του κοινωνικού περιβάλλον στο οποίο ζει και ο μαθητής. Ως εκ τούτου, η ηθική αγωγή γεννάει ηθικά αξιώματα, τα οποία και εδραιώνονται στη καθημερινή ζωή. Στο σημείο αυτό ο ρόλος της αγωγής κρίνεται σημαντικός, αφού η ίδια αποσκοπεί στην εξάλειψη καταστάσεων απομόνωσης και ενίσχυσης ανεκτικότητας, ως σημαντική ηθική διάσταση. Κάθε άνθρωπος δέχεται σταδιακά από τους μεγάλους την παρουσίαση της πραγματικότητας κατά τρόπο υποκειμενικό, όπως δηλαδή αυτοί την αντιλαμβάνονται, εσωτερικεύει τους κανόνες του περιβάλλοντος και μαθαίνει να είναι αποδεκτός από τα λοιπά μέρη της κοινωνίας. Είναι γνωστή η ηθική σπουδαιότητα της ανεκτικότητας, γεγονός που έχει

επισημανθεί στην παρούσα εργασία. Και η σημασία της γίνεται εμφανέστερη αν συνυπολογίσουμε δύο ακόμη παράγοντες. Ο πρώτος αναφέρεται στο πόσο ανεπανόρθωτα έχει προσβάλει ο σύγχρονος τρόπος ζωής τη δυνατότητα του ανθρώπου για σεβασμό και στο πόσο απομονωμένοι και εσωτερικά πτωχότεροι αισθάνονται πολλοί άνθρωποι. Ο δεύτερος παράγοντας αφορά στην επείγουσα ανάγκη που έχει ο άνθρωπος για ειλικρινή επικοινωνία και κοινωνικές εμπειρίες. Η οικοδόμηση της ανεκτικότητας και της κατανόησης είναι ζήτημα θεμελιώδους σημασίας για την αποδοχή του άλλου ανθρώπου ως ξεχωριστού προσώπου, που έχει αυτοαξία.

Συμπεράσματα

Ο όρος αγωγή περιλαμβάνει όλες τις σκόπιμες επιδράσεις που ασκούνται στο άνθρωπο, ώστε να φτάσει στους σκοπούς, οι οποίοι κατά κάποιο τρόπο βρίσκονται στην ίδια του φύση και για τους οποίους είναι προορισμένος. Η επίδραση δεν είναι μονοδιάστατη. Ο άνθρωπος πρέπει να διέλθει από μια διαδικασία αλληλοεπίδρασης για την ολοκλήρωσή του. Ιδιαίτερα σήμερα κρίνεται απαραίτητο να αντιλαμβανόμαστε το σχολείο ως ένα σύνολο σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, μεταξύ μαθητών και μαθητών, καθώς επίσης εκπαιδευτικών και μαθητών με άλλες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με το σχολικό περιβάλλον. Το σχολείο είναι απαραίτητο να δημιουργήσει προϋποθέσεις για την εξασφάλιση δυνατοτήτων γρήγορης και σταθερής κατάκτησης ορισμένων ηθικών γνώσεων και δεξιοτήτων. Σύγχρονες ηθικές αντιλήψεις επισημάνουν ότι το πρόσωπο του μαθητή, το πρόσωπο του κάθε μαθητή είναι μοναδικό και ανεπανάληπτο. Δημιουργημένο ελεύθερο και αυτεξούσιο αποτελεί ότι πιο ιερό και απαραβίαστο υπάρχει στο κόσμο. Συγχρόνως απαιτεί κατανόηση και σεβασμό για τις ιδέες και τις απόψεις που εκφράζει. Το τρίπτυχο που πρέπει να κατευθύνει τη στάση του εκπαιδευτικού είναι: σεβασμός της προσωπικότητας του παιδιού, κατανόηση των προβλημάτων του, αγάπη και αποδοχή του. Συνακόλουθα, όταν ολοκληρωθεί ένας επιτυχής ηθικός διάλογος, στηριγμένος σε σωστές προϋποθέσεις και βασικές ανθρωπιστικές αρχές, τότε δάσκαλοι και μαθητές δεν θα αισθάνονται ηθικά ξένοι.

Η μονομέρεια, η μισαλλοδοξία και η βιαιότητα, που αποτελούν τα ταυτοτικά στοιχεία του φανατισμού και της ανασφάλειας, είναι ξένα προς τα στοιχεία της φωτεινής αγωνιστικότητας, της ελευθερίας του προσώπου, του σεβασμού του άλλου που χαρακτηρίζουν την ηθική αγωγή ως μια δυναμική και ρεαλιστική διαδικασία.

Παρά τις πολυποίκιλες δυσκολίες, είναι ανάγκη να αναπτύξουμε ηθικές αξίες, ώστε να μην δημιουργήσουμε τη μορφή της ζωής, για την οποία διψάει ο βαθύτερος εαυτός μας. «Η ηθική ανανέωση της κοινωνίας, με παιδαγωγική χωρίς σύνορα, είναι ο ήχος της ηθικής «καμπάνας», προς όλους μας στον 21^ο αιώνα».

Βιβλιογραφία

Babić, J. (1998). *Moral i naše vreme*. Beograd: Prosveta.

Brkić, M. (1982). *Moralno vaspitanje u našoj pedagoškoj teoriji i praksi (1945-1975)*, Pedagogija, 1, 48- 56.

- Cenić, S. & Petrović, J. (2005). *Vaspitanje kroz istorijske epohe*. Vranje: Učiteljski fakultet.
- Detert, J. R., & Trevino, L. K. (2008). Moral disengagement in ethical decision making. A study of antecedents and outcomes, *Journal of Applied Psychology*, 93, 374-391.
- Dorđević, J. (1995). Društvena kriza, moralnost i škola, *MORALNOST I DRUSTVENA KRIZA*, 159-168.
- Žilinek, M. (1997). Humanistic values in the creative formation of moral identity. *Studia paedagogica - Comenius university*, 14, 52-68.
- Jevtić, B. (2012). *Pedagogija moralnosti*. Niš: Filozofski fakultet.
- Keller, M. & Reuss, S. (1986). *Der Prozes moralisher Entscheidungsfindung*. Frankfurt: Grundlagen der Moralerziehung, Suhrkamp.
- Kicinski, K. (1993). *Why Johnny can't tell right from wrong*. New York: Touchstone.
- Rodgers, K. (1985). *Kako postati licnost*. Beograd: Nolit.
- Ruso, Z. (1953). *Emili ili o vaspitanju*. Beograd: Znanje.
- Strozewski, W. (1992). *W kregu wartosci*. Krakow: Wydawnictwo Znak.
- Haydon, G. (2010). Reason and virtues: The paradoks of R.S. Peters on moral educatin. *Journal of Philosophy of Education*, 43, 173-188.
- Žižak, A. (1999). Pitanja profesionalne etike-jedno od temeljnih pitanja profesionalnog identiteta socijalnih pedagoga. *Kriminologija i socijalna integracija*, 7, 41-47.